

AZ ERDÉLYI ROMÁNSÁG REGIONALISTA TÖREKVÉSEI

A ROMÁN NEMZETISÉGI TÖREKVÉSEK célját a világháborút megelőző időkben nem lehet szabatosan megállapítani. „Ezeréves küzdelmük alatt, melyet hetven éven keresztül vívtak“, írta gúnyosan Goga lapja, a „Tara noastră“, az erdélyi román politikusok idők és lehetőségek szerint, különböző és határozatlan célokért küzdöttek.

A regáti románok, a népszerűséget hajhászó és felváltva kormányon vagy ellenzéken lévő politikai pártok, a Liga Culturala, élén Jorgával, csinálhatott nyílt irredentizmust; de a magyarországi románokat korlátozta a magyar közvélemény nyomása és kötötte a büntetőtörvénykönyv : politikájuk 1868 óta egy tipikus kisebbségi politika fejlődési fázisait mutatta: programjuk előbb a nyelvhasználatnak és a románságnak az alkotmányos életben való érvényesülésének, később Erdély autonómiájának félték követelése volt: nyílt irredentizmusig nem ment.

De közvéleménytől és tömlöctől való féltéken kívül annak, hogy az erdélyi románság nem volt szíve mélyén irredenta, volt más oka is.

A különbség Magyarország és Románia között túlnagy volt arra, hogysem lélekből fakadó irredentizmust engedett volna meg. Magyarországon régi, évezredes alkotmány uralkodott; önkormányzaton alapult közigazgatása mintaszerű és becsületes, igazságszolgáltatása megbízható és kifogástalan volt; törvényeit pátriárkális elnézéssel és méltányossággal hajtották végre. Az állam egy nagyhatalom, az osztrák-magyar monarchia része s az erdélyi románok egy hatalmas birodalom tagjai voltak, amelynek középpontja Bécs és Budapest volt. Erdély régi fővárosa, Kolozsvár is, nagy múltjánál, fejedelmi emlékeinél fogva, több vonzerőt gyakorolt, mint a Dimbovita melletti piszkos, balkáni főváros, melyről még egy 1861-ben utazó német azt írta, hogy nem egyéb, mint „pár szomszédos falu egymásradobálva“.

Mindezzel szemben Romániának alig volt megfogható története a tizenkilencedik század előtt; független állammá csak a berlini kongresszus után, királlyá 1881-ben lett; alkotmányt a hatvanas évek elején kapott s mint Jorga mondta a képviselőház egy ülésén, a románoknak „oly kevés tradíciójuk van, hogy egyetlen egyről sem szabad, hogy megfélelkezzenek“.

Az alkotmányosság érzete és a jogvédelem is más volt Magyarországon és más Romániában.

1908-ban, mikor a románság is heves küzdelmet folytatott Andrássy plurális választójogi törvényjavaslata ellen, írta egy bukaresti

lap, hogy a románok mozgalmával szemben „el kell ismerni a magyar kormánynak azt a jó tulajdonságát, hogy a gyülekezés szabadságát a legutolsó faluban is meghagyta, pedig azok ellene harcoltak. Nálunk, Romániában — írta, — hasonló gyűlésezések nincsenek megengedve, pedig törvények azt nem tiltják. Magyarországon a törvények tisztelete iránti felfogás úgy a népnél, mint a kormánynál tisztultabb, mint nálunk“.

Növelte az ellentétet a két államban élő románság életének, műveltségének, gazdasági helyzetének különbözősége.

Az erdélyi román intelligenciát politikai érdeklődése és a görög katolikus egyházban élőket vallási kötelek is, a nyugathoz, Budapesthez, Bécshez és Rómához kapcsolták. A parasztok vagyoni és gazdasági helyzete sokkal jobb volt Erdélyben mint a Regátban. „Erdélyben, — vallotta meg Gfrosoreanu a román kamarában a közgazgatási javaslat tárgyalása alkalmával, 1925 tavaszán, — 1848-ban, mikor a jobbágyság megszűnt s a parasztság birtokába vette a földet, amelyen dolgozott, munkája, erőfeszítése és a szomszédaival való verseny folytán emelkedni kezdett. Volt belsősege, amelyen alkalmas és egészséges épületet emelt. Ha a regáti paraszt olyan körülmények között élt volna mint az erdélyi, ma az sem volna alábbvaló. Csak azt akarom megállapítani, hogy az erdélyi paraszt úgy kulturális, mint anyagi tekintetben, az erdélyi falvak pedig pénzügyileg sokkal jobb helyzetben voltak mint a regátbeliek“.

Nem csoda hát, ha az erdélyi románság irredentizmusa, a regátal való összeolvadás vágya gyöngé és kétségeskedő és a telkeknek csak felszintjén volt. Igaz, hogy az únió után Vajda Sándor megvallotta, hogy az erdélyiek 1907 óta „egy lépést sem tettek, egy akciót sem indítottak Bukarest tanácsa nélkül“, de a világháborút megelőzően Popovici Aurél „Nagyosztrák Egyesült Államokról“ álmodozott és Vajda Sándor, Ciorogariu és a többi Ferenc Ferdinándhoz járt, hogy támogassa annak föderális terveit, ami lehetett hazaárulás, de nem volt irredentizmus. Tudjuk azt is, hogy 1918-ban az utolsó pillanatokig haboztak, hogy vajjon egy feltételek nélkül való egyesülés a román királysággal helyes-e vagy sem? Mutatják ezt a kétségeskedést a gyulafehérvári rezolúciók, amelyekben Erdély számára autonómiát és a jövődöbéli Nagy-Románia számára becsületes és demokratikus kormányzatot követeltek.

Az 1918-1 AUTONÓM TÖREKVÉSEKNEK azonban nem lett komoly eredménye: a gyulafehérvári rezolúcióknak nem kelt visszhangja a Kárpátokon túlról; nem az erdélyi szellem győzött, hanem Erdély merült el a regáti rendszerben. Erdély autonóm kormányszata, a „konziliu dirigent“ uralma alig másfél évig tartott. Brátianu nem törődött Erdéllyel és az erdélyiekkel, közülük nem vett senkit kormányába, hanem, — mint Jorga mondta, — „üveg alatt mutogatta őket“ s az országot kormányozta a régi emberekkel, jó, régi balkáni metódusokkal. Erdélyt elárasztották a „regatean“, királyságbeli tisztviselők, amely kifejezés lassacskán gúnynévvé vált s tizenhárom év múlva Erdélyben alig maradt erdélyi tisztviselő.

Most, ez év szeptemberében, az erdélyi román nemzeti párt lapja, a „Patria“, szemlét tartott az egyes megyékben az Erdélyben lévő erdélyi és másfelülről odahozott tisztviselők számának aránya fölött s többek között a következőket konstata:ta:

Brassó megyében 1919-ben a prefectus erdélyi volt; a liberálisak regátit hoztak helyébe s azóta mindig az maradt. A subprefectus szintén regáti.

A törvényszéknél 1919-ben volt 6 erdélyi és egy regáti bíró; ma van 4 regáti bíró és 2 erdélyi pótbíró. A táblánál 13 bíró között 11 regáti és 2 erdélyi. Ügyész az egész bíróság mellett egy sem erdélyi.

1919-ben a postaigazgató erdélyi volt s a postatisztviselők között 70 volt erdélyi és hat máshova való. Ma az igazgató regáti s az erdélyi tisztviselők száma felére apadt.

A vámhivatalban és a csendőrségen egyetlen erdélyi tisztviselő sincs. Az államvasúti hivatalokban a hivatalnokoknak csak 15 százaléka erdélyi.

Kisküküllőben az únió tizenhárom éve alatt 15 prefectus volt, közöttük három erdélyi nemzetipárti, a többi liberális és averescanus, regáti. Posta-, vasúti állomásfőnök, a csendőrség vezetője, mind regáti. „Az erdélyiek jók“, jegyzi meg a lap, „hogy dolgozzanak és fizessenek, de arra nem méltók, hogy hivatalvezetők legyenek.“

Beszterce-Naszódban, e tipikus, nagy többségű román megyében, a pénzügyigazgató, posta- és állomásfőnök regáti. A csendőrparancsnok és három tisztje, regáti. A bíróságnál egyetlen erdélyi sincs.

„Így szolgálják a kormányok a lelkek egységesítését!“

Alsófehériben, a koronázó város, Alba Juha megyéjében, a prefectus és a pénzügyigazgató regáti. A bíróságok vezetői mind regátiak, sőt, horribile dictu, Zalatnán magyar! A bányai igazgatóságnál csupa regáti és szász: az erdélyi oláh csak arra való, hogy „mamahgát egyék hagy-mával.“

S végül, hogy csak még egyet említsek a megyék hosszú sorából, a Bukovinánál nagyobb Biharban a prefectus regáti; az ítélőtábla elnöke ugyan erdélyi román, de 14 ítélőbírája közül csak 2 erdélyi. A 27 városi tisztviselő között 4 erdélyi van s a pénzügyigazgató és a vámhivatal főnöke regáti.

Az ország különböző mezőgazdasági tanácsainak (Corpul agromomic) magasabb tisztviselői között 219 regáti és 7 erdélyi van.

S így van ez végig minden hivatalban, minden alkalmazásban. A következménye pedig az, hogy a középiskolát és egyetemet végzett erdélyi román fiúk nem kapnak alkalmazást. Az erdélyi tanítónak és középiskolai tanárnak nincs helye az állami iskolákban. „Erdélyben, — fejezi be cikksorozatát a „Patria“, — az erdélyiek csak szolgáltnak és irodaszemélyzetnek valók. Minden hivatalt „testvéreink“ foglalnak el, akik minden ok nélkül gyűlölnék bennünket: pedig az oknélküli gyűlölet a legerősebb.“ „Tráiasca centralizarea! Tráiască unificarea sufleteasca!“ Éljen a centralizáció! Éljen a lelki egyesülés!

Ennek a regáti invázióknak a nyomában egy rettenetes korrupció, hivatali bűnözés és visszaélés lepte el a közéletet és politikában, köz-igazgatásban és még a bíróságok körében is olyan ijesztő mérveket öltött, hogy ez év májusában Goldis László Aradon, a néppárt végrehajtó bizottságának ülésén kijelentette, hogyha az összes korrupst tisztviselőket büntetni akarnák, „nemcsak a fogházak és a tömlöcök lennének szűkek, hanem az összes kaszányák sem lesznek elegendők a gazemberek számára“.

Hogy az erdélyiek hogyan gondolkoznak a regáti tisztviselőkről, nagyszerűen illusztrálja Livin Rebreánunak „Apostolok“ című komédiája.

Beszélget egymással két Erdélybe küldött regáti tisztviselő:

„Egy pillanatig sem bírom felejteni, — mondja az egyik, Brihac — hogy én itt kulturális és nemzeti missziót teljesítek; apostolnak tekintem magam, aminthogy annak is tekint mindenki.“

„Mind apostolok vagyunk“, feleli a másik, Turtureanu.

De pár pillanat múlva összevész a két mákvirág s akkor megmondják egymásnak az igazat:

„Ismerlek, micsoda jó mag vagy... sáska vagy, nem apostol!“

„1918 ŐSZÉN — írta a „Bánatul“ című román lap, — az erdélyi román szellem egy utolsó erőfeszítést tett, hogy szabadságot és demokráciát adjon a román népnek s aztán örökre eltűnt.“

A lap diagnózisa nem helyes. Az erdélyi románság az egyesülés első pillanatától fogva kétségbeesett küzdelmet folytatott a regát szelleme és politikája ellen s erőfeszítése nem szűnt meg a mai napig sem. „Regionáлизmusnak“ hívják azt a törekvést, amely meg akar szabadulni Bukarest befolyása dől, amely Erdély számára önkormányzatot s a regáti korrump kormányzatoktól való függetlenséget követel. Jelenti, mint Goga lapja, a „Tara noastra“ írta, hogy „Erdély és a Regát között ma is fennállanak a határok“.

Az erdélyi román lenézi a regátit és a királyságbeli intézményeket. Goldis László egyszer „mocirlának“, mocsárnak nevezte a királyságot s Vajda Sándor, aki miniszterelnök és belügyminiszter volt, gyatra truppnak, „o armata de slabanogi“-nak, a román hadsereget. „Harcoltam én budapesti tigrisekkel, — mondta ugyanő a képviselőház nyílt ülésén, — nem fogok megjijedni bukaresti poloskáktól“.

Hogy az erdélyiek hogyan gondolkoztak regátbeli honfitársaikról mindjárt az únió első éveiben, legjobban látható a bukaresti lapokból, amelyek megbotráncozva beszélnek azt el. A „Románia“ például így írta volt le:

„Ezek az urak, akik Gyulafehérvárt egy látszólagos úniót akartak csinálni, akik azt hitték, hogy egy manifesztumot intézve a román törvényhozáshoz, Erdély számára autonómiát biztosíthatnak, — látva most, hogy Románia közvéleménye tönkretette reményeiket, és szeparatistikus ideáik hamuvá lettek, a lojalitás legelemibb érzését is elvesztették s a legkomolyabb akadályai az állam konszolidációjának. Egy bűnös eszme e kétségbeesett apostolai a legpiszkosabb vádakát szórják Románia és vezetői ellen. A királyságbeli románokat úgy tüntetik fel, mint egy nyomorult zsebmetsző bandát, mint fosztogatókat, kalandorokat. A román politikai pártok, amelyek megteremtették a modem Romániát s föllendítették s elvezették 1916-hoz, szerintük, tolvajok bandája. Ezeknek az uraknak a szemében minden, ami Romániában van vagy onnan jön, piszkos és rothadás.“

ERDÉLYNEK ÉS A REGÁTNAK, az erdélyi és regáti románságnak ez az ellentéte, amely néha csaknem a gyűlölködésig fokozódik^ az erdélyi helyzetnek ez az elviselhetetlensége az erdélyi románoknak és nemzeti pártjuknak, — amely ma a nemzeti parasztpárt erdélyi tagozatát képezi — decentralizáló törekvéseiben, regionáлизmusában nyilvánul meg.

Amint 1921-ben elsorvadt a konziliu dirigent kormányszata, azonnal feléledt az erdélyi románok autonómia után való vágya.

Már 1922-ben kijelentette Vajda Sándor, hogy ő regionáлизmus

hívta s a „Pátriában“ felsorolta kívánságait: abszolutizmus helyett alkotmányos, oligarchikus uralom helyett parlamenti kormányzat, deszpótikus, erőszakolt centralizáció helyett decentralizáció, regionalizmus.

Ez a politika nem indokolatlan s nem egyedül az erdélyi nemzeti pártiak gondolata volt. A decentralizáció utáni vágy Nagy-Románia kialakulásának gyökereire nyúlik vissza, mert az új állam román, magyar, osztrák, orosz és bolgár területek konglomerátumából alakult s ugyanannyi különböző néplélek összetétele, amelyek mind tisztességesebb kormányzathoz voltak szokva, mint Bukarest uralma. Bukovina s még a cári uralom alul román kormányzat alá került Besszarábia is, éppen úgy érzi Bukarest álkormányosságát és korrupt levegőjét, mint Erdély. Constantin Stere és Pan Halippa nem egyszer sírta vissza az orosz zemsztvók önkormányzatának korát s 1923-ban Maniu, az erdélyi, mind a három tartomány nevében beszélt:

„Mikor a bukaresti kormányok úgy bánnak az új tartományokkal, amint bánnak, bünt kövérnek el.

Erdélyben és a Bánátban semmi tekintettel sincsenek a nép szellemi, kulturális és gazdasági szükségleteire, ipart és kereskedelmet könnyörtelenül megfojtanak.

Az új tartományok intellektuális és termelő elemeit szegénységbe döntik s ennek következtében veszendőbe megy éppen azoknak évtizedes fáradtsága, kik a nemzeti eszme tisztá és bátor harcosai voltak s azoknak hasznára szolgál, kik mindig a kormányok megfizetett szolgálatában álltak.

Bukovina nyomorban szenved s azoknak korrupciójától szegyenkezik, akik mindenütt ott vannak és mindent kompromittálnak, agrár reformtól igazságszolgáltatásig.

Besszarábia sorsa tragikus. A román uralom megalapítása óta nem hangzott el ott a megelégedés egy hangja sem.

A kormányoknak e bánásmódja az új tartományokban kockára teszi a román nemzet legvitalisabb érdekeit s meggátolja népünk szellemi egybeolvadását.“

„Nem lehet, — mondta pár évvel később ugyanó a közigazgatási reform tárgyalása alkalmával, — hogy akár Erdély, akár Besszarábia belenyugodjék abba, hogy önkormányzatát, amelyhez minden tradíciójuk köti s amelyhez minden kívánságuk teljesítésének lehetősége fűződik, elvegyék“.

Az állam tartományi autonómián alapuló átszervezésének tehát, — mint mondtam, — mély és érthető gyökerei voltak az újonnan csatlakozott tartományokban s ez nemcsak az erdélyi nemzeti párt körében nyilvánult meg. Amint az új állam megalakulása után sor került az alkotmány revíziójára és később a közigazgatás reformjára, az ellenzéken ülő politikusok, bármily pártállásúak lettek is legyen, egymásután dolgoztak ki alkotmány és közigazgatási reformtervezeteket, amelyek mind decentralizáció alapján készültek. Stere 1922-i alkotmánytervezete önkormányzaton alapul és Argetoianu közigazgatási törvényjavaslata az országot tartományokra osztotta s a községi és megyei tanácsokat autonóm testületekké tette. Jorga hírlapi cikkeiben mindig az önkormányzat hívének vallotta magát, sőt magában a liberális pártban, amely letéteményese a kérlelhetetlen centralizációnak, akadtak, például Constantin Georgescu, aki tervezetet készített, melyben az önkormányzat széles körben érvényesült.

Igaz, hogy mindezek mindezt csak addig vallották, míg ellenzéken voltak s mielőtt kormányra kerültek, elfelejtették autonómista teóriáikat s nem tudtak többé helyi önkormányzatról s még kevésbé regionalizmusról.

Mikor végre 1928-ban kormányra kerültek a nemzeti parasztpártba fuzionált erdélyi románok, Maniu gyökeres közigazgatási reformot tervezett, amely a kapcsolt tartományok autonómiáján alapult volna. De a törvényjavaslat eredeti formájában a törvényhozás elé sem került, a törvényhozási tanács, ez a román specialitás,¹ törülte belőle, mint alkotmányellenest, az autonómiára vonatkozó rendelkezéseket s Maniuban nem volt erő, hogy keresztülvigye azt a reformot, mely az erdélyi életnek, az erdélyi gondolatnak a gyökere és az erdélyi románság politikájának alfája.

MANIU KÉTESZTENDŐS KORMÁNYZATA után, 1931 tavaszán megalakult a Jorga-kormány, amelyben egyetlen erdélyi sem kapott helyet. Sextil Puscariu, kolozsvári egyetemi tanár, magának Jorgának az erdélyi lapjában, a „Drumul Nou“-ban egy Tolvajok országa, „Tara hotilor“ című cikkben Erdély exkommunikációjáról írt. Jorga kijelentette, hogy kormányának célja, hogy „letörje azt a regionalista politikát, amely szomorú maradványa a történelem régi eseményeinek s akadály a nemzet lelki egységgé való összeforradásának“. Maniu reményvesztetten, hogy az erdélyi szellem, az erdélyi tisztesség valaha érvényesülni bír az államban, visszavonult badacsonyi magányába s mint a „Patria“, az erdélyi román nemzeti párt lapja írta, bekövetkezett „az erdélyi lélek kollektív drámája“.²

Maniu rezignációja egyelőre magábanálló jelenség: egyedül az ő kontemplatív lelkivilágának és energianélküli természetének kifejezése. A többi erdélyi nem adta fel a küzdelmet: ahány politikai gyűlés, ahány szónoklat, annyi alkalommal beszélnek Erdély sérelmeiről, az erdélyiek elnyomásáról s követelik az erdélyi gondolatnak és az erdélyieknek érvényesülését.

Ez év július 5-én Vajda Sándor, a nemzeti parasztpárt egyik alélnöke, aki korlátozhatatlan temperamentumával a legélesebb ellentéte, de legbensőbb barátja is Mamiinak, nagy beszédet mondott Kolozsvárt a párt végrehajtó bizottságának ülésén, melyen a párt összes előkelőségei, volt miniszter és államtitkár tagjai, képviselők és prefectusok résztvettek.

Rapszodikusán és összefüggéstelenül, de maróan beszélt Vajda. Beszélt arról, hogy elejétől fogva az erdélyi románság alkotta a román nép elitjét, amely politikai életben, irodalomban nagy értékeket termelt és kezdeményezője és letéteményese volt a román egység gondolatának. Elmondta, hogy 1918-ban az erdélyi románok nem „kéregető testvérek, nem koldusok“ gyanánt jöttek Romániához, hanem „mint

¹ Az alkotmány 96. §. szervezte a törvényhozási tanácsot, melynek kötelessége, hogy „tanácsadással legyen segítségül a törvényalkotásnál és összeegyeztetésnél, valamint a törvények alkalmazására vonatkozó általános szabályok elkészítésénél“.

² Lásd a Magyar Szónie ez évi augusztusi számában a „Román politikai élet útjai“ című sorozat II. számú cikkét.

szabad nép, mélyen gyökerező polgári öntudattal, amely gazdag ajándékként szent tradíciókat és dicső múltat hozott magával“. A regélyiek mégis mint „rabszolgákat, mint kitagadottakat“ tekintik az erdélyieket. De el fog jönni az idő, mikor meg fogják állapítani Erdély szerepét „a nemzeti eszme ébrentartásában, ami végeredményében a román nemzet egyesüléséhez vezet“.

S azután elkövette Vajda azt a legmegbocsáthatatlanabb herezist, amit erdélyi román elkövetet: összehasonlította a régi magyar uralmat a mai román uralommal.

„Mi nemcsak a földet hoztuk magunkkal hozományként gazdag természeti kincsével, — folytatta beszédét, — hanem egy értékesebb hozományt is: szűz altruista érzelmeink, román lelkünk kincsét, ami nem óhajtott mást csak azt, hogy testvéreinkkel együtt egy szép és boldog hazát alapítson, amilyen nincs egy másik e világon.

Könnyelműen és felületesen beszélnek azok, akik, bár minket testvéreinknek hívnak, nem ismerik sem a múltat, sem a jelent, séma nagy politikai problémákat. Ezek azt mondják, hogy mi bérbe adtuk lelkünket; hogy a régi királyság ellenségei vagyunk; regionálista törekvéseink vannak; el akarunk szakadni s egyenesen Budapestre akarunk menni. Megdöbbenve állok ezekkel az elképpesztő vádakkal szemben s nem tehetek mást, mint hogy odakiáltom: Uram! bocsásd meg nekik, mert nem tudják, hogy mit cselekszenek!

Szeparatista célok!

Ki szítja őket?

Csináljunk számadást.

Ismertük mi a verekedő rendszert a múltban? A magyarok idejében nem voltunk hozzászokva a megrögzött alkoholistákhoz, akik pénzért minden politikai gyűlést megzavarnak. Nem voltunk hozzászokva ahhoz, hogy tisztviselők politikai állásfoglalásuk miatt elbocsáttassanak. Nem lopták el a szavazó urnákat. A képviselőjelöltek ugyan mostohagyermekek voltak, de ha valaki a karhatalomhoz fordult, az védelmébe vette s nem fordultak elő olyan esetek mint ma, mikor politikai ágensek és csendőrök védelme alatt bántalmazzák az embert.

Hogyne lázadnánk fel, amikor látjuk, hogy olyan férfiakat, mint Gafencu, volt minisztert, a Vitéz Mihály-rend lovagját a karhatalom ügynökei bántalmazzák, vagy ami pár évvel ezelőtt Pan Halippával, a besszarábiaiak vezérével történt.

Mi nem voltunk hozzászokva az ilyen bánásmódhoz!

Magyar malom alatt a leggőgösebb magyar szolgabíró, ha román paraszt fordult hozzá, félretette gyűlöletét s megkérdezte: „Mit akarsz, öreg?“ s nem ordított rá vesztül: „Mars ki l!“ Nem voltunk hozzászokva olyan bírákhoz, akik — különösen választások után — megcsorbult tekintéllyel kell, hogy elhagyják helyüket.

Nem mi, nem a lapok, nem az erdélyiek a bűnösök, hanem bűnös a rendszer. Vájjon nem botrányos szegény-e, hogy a magyar időben a budapesti királyi kúrián több román bíró ült, mint amennyi erdélyi román van ma a bukaresti semmítőszéken? Volt idő, mikor Magyarországon nyolc román pénzügyigazgató volt. *Ma* hány erdélyi van közöttük?! A pártonkfvüli kormány, Jorga úgynevezett nemzeti egységkormány a ajtómögött tartja az erdélyieket!“

Vajda beszédében nem volt direkt utalás Erdély autonómiájára, csak mély elégedetlenség és megvetés csendül ki belőle a regét és kormányzata ellen. De amit ő elhallgatott, azt leplezetlenül megmondták mások, megírta a sajtó és Vajda beszéde után egy hónappal megjelent Romul Boila füzete, amely nyíltan a román állam regionális alapokon való újjászervezéséről szól.

ROMUL BOILA, a kolozsvári egyetemen a román közjog tanára, Maniu sógora, augusztus közepe táján egy füzetet tett közzé: „ S t u-

diu asupra reorganizării Statului Român în t r e g i t ” címen, tanulmány az egységes román állam újjászervezéséről.

Tizenhárom évvel az egységes román állam létrejötte után, írja Boila, eljött az ideje, hogy megoldassák Nagy-Románia alkotmányos életének problémája, mert az államszervezet jelenlegi alapjai nem felelnek meg a román nemzet életfeltételeinek. Az államnak van egy centralisztikus alkotmánya, de annak pár ödvös rendelkezése sohasem kerül alkalmazásra; írott alkotmány az, melynek szelleme soha sem mait át az életbe. A régi királyságnak ez a centralisztikus alkotmánya nem is felel meg a különböző tartományokból összerakott új államnak, annál kevésbé, mert a revideált alkotmányt létrejötte óta pártérdekek kielégítésére használták s a meghamisított parlamenti kormányrendszer nem az állam, hanem a hivatásos politikusok politikai és anyagi érdekeit szolgálja.

A mai román államban, — folytatja Boila — a kormányzatot amatőrök viszik, kik tönkre tették az állam tekintélyét \$ közgazdaságát és pénzügyeit a tönk szélére juttatták. A bíróságok a politika szolgálatában állanak; a vasutakat a protekciós rendszer tönkretette; a tisztviselők nem kapnak fizetést, sikkasztásból és korrupcióból élnek, a nyugdíjasoknak nem fizetik nyugdíjaikat. A közoktatási rendszer évről-évre változik.

Nincs az állami életnek egyetlen fázisa, amely ne mutatná a legrettenetesebb káosz képét.

A nemzeti parasztpárt szerény decentralizációt és helyi önkormányzatot kísérelt meg, — de a Jorga-kormány egy rendelettel eltörölte minden nyomát.

Emellett vannak más jelenségek, amelyek különösen alkalmasak, hogy az új tartományok románságának teljes kiábrándulást okozzanak.

Ott vannak például, a polgári szabadságok.

Azokat, akiket tegnap a régi uralom zsandárai kísértek, azoknak egyéni szabadságát ma a román csendőrök korlátozzák. Csak a képviselői választásokra kell gondolni, amelyek véres polgárháborúk színterévé változtatják az országot.

A regátiak, akik csak saját személyes és kasztérdekeiket szolgálják, regionalizmussal vádolják az egyesült tartományokat, pedig mindenkinek szeme előtt van a „felszabadított“ tartománybeli „testvérek“ osztrádzálása s kizárásuk a közélet minden teréről.

Az elmúlt tizenhárom év semmiesetre sem szolgálta a nagy célt, amelyért a csatolt tartományok románsága küzdött: a román nemzet szellemi egységét.

E szerencsétlen helyzet oka az a kormányzati rendszer, mely az egyesülés óta vert gyökeret Romániában: a centralizáció. Ha boldogulni akar az ország, radikálisan meg kell, hogy változtassa alkotmányát.

Mire van szükség?

Elsősorban a felelősség szervezésére, a felelősség könyörtelen keresztülvitelére mindazokkal szemben, akik állami feladatokat végeznek. Egy állami szervezetet kell megteremteni, mely megfelel a román népléleknek, általános műveltségi fokának, politikai és gazdasági helyzetén».

És meg kell véglegesen oldani a faji és vallási kisebbségek problémáját.

A fentebb vázolt bajok orvoslása és célok elérése csak akkor valósítható meg, ha az állam lemond a centralizációról s anélkül, hogy a román állam egységét és oszthatatlanságát érintené, a legnagyobb mértékű decentralizációt alkalmazza. „Románia egységes, oszthatatlan állam“, mondja Boila alkotmánytervezetének 1. szakasza, de folytatja 5. szakaszában: „szervezete decentralizáción alapul“. Az állam szervei és működési körök központi és tartományi, megfelelően annak,

hogy Nagy-Románia különböző uralom alatt állott területekből jött létre, aminek alapján az ország három tartományra osztható: Múntenia, amely magábfoglalná Olteniát, Dobrudzsát, a Duna deltáját és a Kígyók szigetét; Moldova Bukovinával és Besszarábiával és Erdély a Bánsággal, Kőrös és Szatmár vidékével és Mármarossal.

Az új, decentralizált alkotmányon alapuló államszervezet a következő volna:

A jelenlegi centrális parlamentet létrejöttének körülményei, az erőszakos és korrupt választások, eredménytelen munkássága annyira kompromittálta, hogy azt el kell törölni és helyébe egy kevés tagból álló államtanács, „consiliu de stat“ lépne s ezzel kapcsolatosan az államtanács tagjai közül választott központi kormány, „guvern central“ vinné a kormányzatot.

E központi szervek mellett, megfelelően, volnának a tartományi diéták és provinciális kormányok. Az előbbieket, együtt a központi államtanáccsal képviselnék a nemzeti akaratot, a „reprezentanta nationale“.

E nagy újításokkal szemben, melyek látszólag széttörnék az állam egységét, megmentőzik Boila:

A tervezet, — írja — nem jelenti a tartományok politikai szeparatizmusát, csak valóságos decentralizációjukat, de ez a decentralizáció a nemzeti szellem és egység szolgálatában áll, mert éppen a tartományok önálló fejlődési lehetősége garantálja az irredentizmus lehetetlenségét.

Egy decentralizált államban elerőtlenednek a centrifugális tendenciák és elvesztik erejüket a szélsőséges törekvések. A decentralizáció megszünteti az irigységet és elsimitja az antagonizmust. Nem teszi lehetetlenné a pártokat, de megakadályozza, hogy az állami életre káros párthegeónia fejlődjék ki.

Ez általános megjegyzések után a tervezet részletesen szervezi az államhatalmi ágakat.

A központi kormány hatáskörébe tartozik a kül- és hadügy, közlekedés, posta és távíró, repülés, vámok, állami kölcsönök és az állam biztonsága. A többi állami funkció, közigazgatás, közoktatás, igazságügy, ipar, mezőgazdaság, stb. a tartományi kormányok feladata.

Hasonlóan oszlanak meg az államtanács és tartományi diéták törvényalkotási feladatai is, olyan formán, hogy az állampolgárság, az illetőség, a súlyok és mértékek, monopóliumok, a polgári és büntető eljárás, kereskedelmi és váltójog, stb. szabályozása a központi államtanács, minden más ügy a diéták hatáskörébe tartoznék.¹

A „központi államtanács“, „a román állam központi kormányzati és törvényhozási szerve“,³ 60 választott (Munteniából 22, Moldovából 20 és Erdélyből 18) és 10 a király által kinevezett tagból áll, a „központi kormányt“ pedig az uralkodó nevezi ki az államtanács tagjai közül. A kormánynak öt tagja volna: miniszterelnök, külügyi, hadügyi, pénzügy- és közlekedésügyi miniszter, de kinevezhetők tárcanélküli miniszterek és államtitkárok.

Úgy az államtanács, mint a kormány működését részletesen szabályozza a tervezet.

¹A román állam különböző területein közigazgatás és jogszolgáltatás terén ma még a legnagyobb káosz és különbözőség uralkodik. Például Erdélyben és Bukovinában az osztrák polgári törvénykönyv, a régi királyságban a román magánjog van érvényben. Erdélyben a különböző hatóságok hol a magyar, hol a román cseléd-törvényt alkalmazzák. E kaotikus állapot megszüntetése végett Hamangiu, a mai Jorga-kormány igazságügyminisztere tervbe vette a jogállapot egységesítését, amit a román jognak az Összes tartományokra való kiterjesztésével akar megvalósítani, de ez ellen úgy az erdélyi, mint a bukovinai és besszarábiai jogászok és ügyvédi kamarák élesen tiltakoznak s úgy látszik, hogy nem lesz belőle semmi. Erről talán más alkalommal.

²Hogy a törvényhozási funkciókra szánt központi államtanács mennyiben volna „kormányzati“ szerv is, az a tervezetből nem tűnik ki.

A központi intézmények kiegészítő szervei a tartományi diéták és a tartományi kormányok.

A tartományi diéták Munteniában 220, Moldovában 200 és Erdélyben 180 képviselőből állanak, kikhez hivatalból csatlakoznak az elismert egyházak fejei. A diéták feladata törvényt alkotni mindazokban a kérdésekben, melyeket a tervezet nem utal a központi államtanács hatáskörébe.

A tartományi kormányok szintén öt tagból állnak: miniszterelnök, aki egyúttal belügyminiszter, pénzügyi, földművelési, kereskedelmi és ipari, vallás- és közoktatási és igazságügyminiszter.

Az alkotmánytervezet V. fejezete az igazságügyet, VI. fejezete a közigazgatást szabályozza.

A közigazgatás a 142. § szerint „a decentralizáció és a helyi önkormányzat elvén alapul“ s az autonóm szervek alkotása „képviseleti alapon, mindkét nem általános választói jogának gyakorlásával“ történik. A közigazgatás szervezéséről természetesen külön törvény intézkednék.

A VII. fejezet az állampolgárságról és az állampolgári jogokról, két további fejezet az alkotmány revíziójáról és az átmeneti intézkedésekről szól.

MINT EMLÍTETTEM, a tervezet indokolásában Boila azt írja, hogy szükséges, hogy az állam új szervezésével kapcsolatosan végleges szabályozást nyerjen a nemzeti és felekezeti kisebbségek problémája is.

A tervezet több kisebbségjogi rendelkezést foglal magában, de ezek így egymagukban semmiesetre sem elégíthetnék ki a kisebbségeket, mert nem egyebek azok, mint a kisebbségi szerződés keretrendelkezéseinek és az 1923-i alkotmány sovány intézkedéseinek megismétlései. Talán a kisebbségi szerződés szakaszában foglalt rendelkezésnek akart Boila eleget tenni, azért vette fel annak intézkedéseit alkotmányába. Történik ugyan utalás imitt-amott később alkotandó törvényekre, de éppen ez mutatja, hogy csak kazuisztikus és nem szerves kisebbségjogi kodifikációra gondolt.

A tervezet 19. szakasza szerint: „Román állampolgárok faji eredetre, nyelvre vagy vallásra való különbség nélkül élvezik mindazon jogot és szabadságot, mit az alkotmány vagy törvények állapítanak meg“ s a 168. szakasz szerint „minden román polgár egyenlő a törvény előtt és faji, vallási vagy nyelvi különbség nem lehet akadály a azon jogok elnyerésének, melyek az alkotmány és a törvények értelmében minden polgárt megilletnek“.

Ezen alapelvekből kifolyóan a tervezet a közelet különböző területére vonatkozó irányelveket foglal magában.

A 170. szakasz szerint: „Minden polgárnak joga van, hogy saját nyelvét használja“ s e jog korlátlan a személyeknek úgy magán-, mint közéletében, egyházban, sajtóban, kereskedelmi érintkezésben; egyesületek és társaságok maguk állapítják meg a tárgyalási nyelvüket és minden polgárnak joga van, hogy a hatóságokkal való érintkezésben anyanyelvét használja.

A tervezet kimondja, hogy a tanszabadság korlátlan.

Ennek következeképpen minden állampolgár, kisebbségi személy és szervezet, magános vagy egyház alapíthat és fenntarthat iskolát, az intézet államérvényes végbizonyítványt adhat s az oktatás nyelvét szabadon állapíthatja meg, azzal a feltétellel, hogy a román nyelv oktatása kötelező.

Hasonlóképpen, tekintet nélkül faji, nyelvi vagy vallási különbségre, minden állampolgárt megillet a gyülekezési és társulási jog és a közhivatalokban való részesedés joga.

A vallásgyakorlat tekintetében a tervezet kimondja a teljes lelkiismereti szabadságot s megadja a jogot, hogy bármilyen felekezet autonóm alapon szervezkedjék. Az érvényes alkotmánnyal szemben, amely az egyházak közül a két román egyháznak privilegizált helyzetet biztosít, — a görög keleti egyházat uralkodó államegyháznak deklarálja, a görög katolikusnak pedig „elsőbbséget“ biztosít a többi felekezet felett — bár a tervezet sem biztosít teljes egyenlőséget, mert különbséget tesz elismert és túrt egyházak között — az alkotmány e sértő hierarchiáját mellőzi.

BOILA ALKOTMÁNYTERVEZETE kétségtelenül regionalista és önkormányzati szellemű, de regionalizmusa nem federalizmus, hanem román decentralizáció és önkormányzata nem kisebbségi autonómia, hanem román, nemzeti önkormányzat. A nemzeti kisebbségekre nézve értéktelen.

Az érvényben lévő, 1923-iki alkotmány szerint „a román királyság egységes, oszthatatlan nemzeti állam“ s ötödik szakasza kimondja, hogy „minden román faji, nyelvi és felekezeti különbség nélkül élvezi a lelkiismereti, nevelési, sajtó, gyülekezési és egyesülési szabadságot és minden jogot, mit törvény biztosít.“

Az alkotmány e látszólagos védelme alatt folyt a kisebbségek tizenkét éves elnyomása a román államban.

Amit az 1923-iki alkotmány, lényegében ugyanazt mondja Boila tervezete. Igaz, hogy az „állam“ meghatározásánál hiányzik az állam „nemzeti“ jelzője; de mit tesz a tervezet 3. szakaszában az, hogy „minden jog és hatalom az államalkotó román nemzetől ered“, „toate puterile și drepturile emana dela națiuna româna alcătuitoare de stat?“ „Államalkotó román nemzet alatt“, írja a szakasz indoklásában Boila, „fajra, vallásra és nyelvre való különbség nélkül, kezdve a királyon és végezve a legutolsó polgáron, a román polgárok összességét értem.“ De beletartoznak-e az „államalkotó“ nemzetbe a kisebbségek is? S ha beletartoznak: miért a jelző? Ez a szó a XIX. század koncepcióját jelenti, amely különbséget tett államalkotó nemzet és nemzetiség között. Aki még mindig használja ezt, az nem akar haladást, nem akarja a kisebbségek kulturális vagy politikai autonómiáját, a huszadik század fejlődését s hogy Boila csakugyan nem gondol erre, mutatja, hogy a kisebbségeket minden irányban ki akarja szorítani a közéletből. Lásd a tartományi diéták és az államtanács szervezését; lásd azt, hogy a törvényhozó testületek tanácskozási nyelve kizáróan a román és sok egyebet. S ha az alkotmánytervezetben deklarált jogoknak nem leendene szigorú büntetőjogi szankciója, azok végrehajtásának sem lesz garanciája.

A kisebbségi sajtó hát egykedvű hívésséggel fogadta Boila tervezetét és rövid kritika után napirendre tért felette. A „Magyar Kisebbség“ és a „Glasul Minoritilor“ szóra sem méltatta.

Annál nagyobb vihart vert fel a román politikai pártok és a románnyelvű sajtó körében s erről következő cikkemben fogok szólni.

SZÁSZ ZSOMBOR